

CASTELLS CATALANS

RIBELLES

Nom del castell: Ribelles
Data de construcció: segle XI
Municipi: Vilanova de l'Aguda
Comarca: Noguera
Altitud: 540 m
Coordenades: E 357192.5, N 4638494.75 (ED50 UTM 31N)
Longitud: 1° 16' 39.60" Latitud: 41° 53' 1.098" (ETRS89 Geodèsiques)
Com arribar-hi: prenent la carretera des de Calaf cap a Ponts, i una vegada Sanaüja, hi ha un trencall a la dreta que duu a Ribelles des de l'indret de Toralla.

El castell de Ribelles es troba situat a 523 metres d'altitud a la dreta del riu Llobregós,

Documentat el 1075. Durant el segle XIII ja pertanyia a la família dels Ponts i més concretament el 1590 a Gispert de Ponts. Aquesta jurisdicció recau als marquesos de Tamarit els quals la venen a la família Duran i aquests a la seva vegada el 1871 a Josep de Bofarull i Rafart.

Aquesta obra medieval va ser restaurada durant els segles XV i XVI, mantenint bona part de l'obra medieval amb base preromànica i romànica. Com a resultat de les obres realitzades a començaments de segle XX, forma un conjunt integrat pel castell, el cementiri i l'església. En el seu absis i mentre s'efectuaven obres de rehabilitació, es van descobrir part d'unes pintures que podrien datar-se del segle XIV. El fet que es trobi ubicat en «la ruta de les invasions» obligava als barons de Ribelles a participar activament en les terres reconquistades.

El 1671 Pere de Ponts i de Guimerà va vendre la baronia de Ribelles a Francesc de Montserrat, primer marquès de Tamarit, venda que fou pledejada per la seva neboda Maria Teresa de Ponts i de Ros, que guanyà el plet el 1702. Tot i això, la baronia retornà aviat als marquesos de Tamarit, que la vengueren als Duran i aquests, vers el 1871, a Josep de Bofarull i Rafart, a qui fou reconeguda com a títol del regne el 1872 pel rei Amadeu I. Després, la baronia passà als Llabrés, residents a Palma de Mallorca.

Els primers membres de la nissaga són Adaleta de Ribelles i el seu fill Ramon I Gombau de Ribelles que consten com a posseïdors del castell i de terres, a més de disposar de quantitats d'or per a compres de ramat cavallí. Al voltant d'Ermengol IV trobem un Pere Ramon de Ribelles que signa com a fidel del comte en diversos documents. La seva baronia comprenia, a més a més, les poblacions de l'Alzina, Vilalta i Guardiola.

Muralles exteriors.

El gran castell de Ribelles fou pràcticament refet a l'inici del segle XX i forma un curiós conjunt amb l'església i amb el cementiri, on hi ha una singular capella i un gran panteó per als barons. Actualment es conserva en estat ruïnós.

Una primerenca notícia del castell apareix en la menció «castro ribelles», l'any 1067. Encara que manquin dades concretes pertocant certs aspectes de la invasió aràbiga del sector, alguns erudits precisen que vers la meitat del segle XI la frontera sarraïna discorria pel Montsec, la comarca de Meià i els castells de Ponts, Sanaüja, l'Agulla, Ribelles i Solsona. Al nord la línia connectava els castells de l'Aguda de Torà, Biosca, Ribelles i Ponts.

Vers l'any 1064 es fa esment d'un Ramon de Ribelles amb vinculació a aquest indret essent un dels personatges que feien costat al comte urgellenc en la campanya bèl·lica que permeté d'ocupar alguns llocs del pla d'Urgell.

Al comte Ermengol III, mort el 1066 en la defensa de Barbastre —plaça que havia conquerit—, va succeir-lo el fill, Ermengol IV; hom sap que cert Guitard de Ribelles fou un dels cavallers que ajudaren aquest comte a apoderar-se de les dues riberes del Segre i del Sió: Sanaüja, Guissona, Linyola, etc. En la donació del castell de Gerb, per part dels comtes d'Urgell a l'església de Solsona, el 1106, signa Bernat Ramon de Ribelles. Quasi amb seguretat podem afirmar que aquest noble prengué part en la conquesta definitiva de Balaguer.

En el testament del comte Ermengol VI, text redactat el 1143, signa, com a testimoni, Gombau de Ribelles que era casat amb Marquesa, germana de Ponç de Balaguer.

Vers l'agost del 1179, el rei Alfons «el Cast» féu donació de les almúnies d'Almussara i Graminella al cavaller Gombau de Ribelles, juntament amb el castell d'Alcarràs. El senyor de Ribelles l'any 1179 era el senescal del comte d'Urgell —aleshores Ermengol VII, prestigiosa figura al voltant del rei Ferran II de Lleó—, mentre que Marquesa era néta del vescomte Guerau Ponç de Cabrera (i, per tant, descendent d'Arnau Mir de Tost). En la carta de població de Balaguer, expedida el 13 de juliol del 1174, pels comtes d'Urgell, hi és expressament anomenat Gombau de Ribelles junt amb el bisbe d'Urgell Arnau, Bernat d'Anglesola, Ramon de Torroja, Bernat de Concabella i Ramon d'Anglesola, com posseïdor, amb els comtes, del dret de senyoria a Balaguer. Segueix la signatura de Gombau de Ribelles, la de Marquesa, muller seva.

El 19 de maig del 1187, en el conveni de Pau i Treva jurat pel comte Ermengol VIII i pel vescomte Ponç Guerau de Cabrera, a l'església de Castelló de Farfanya, signa Ramon de Ribelles, senyor de Balaguer. Seguidament —l'1 de juny—, les signatures de «Raimundi de Ribellis» i «Gombaldi de Ribellis» apareixen en el conveni del rei Alfons «el Cast» i el comte d'Urgell per la possessió de Lleida.

L'historiador Sobrequés puntualitza que en l'afer pertocant la possessió del comtat d'Urgell, «la major part de la noblesa d'Urgell

Façana del castell.

(Ponç de Ribelles, el vescomte de Castellbò, els Cervera) estava al costat del vescomte Ponç i que la pau es va signar en 1195».

El 4 d'agost del 1202, l'abat d'Àger atorgà el títol de rector de Santa Maria de la Suda, de Balaguer, a Guillem de Ribelles, ardiaca d'Urgell; autoritzaren l'acta Ramon i Gombau de Ribelles, germans del beneficiari. Gombau de Ribelles, el 1203, després de prestar ajuda al comte Ermengol VIII en el conflicte seguit contra Ramon Roger de Foix i Arnau de Castellò, s'encarregà de la custòdia d'aquests dos nobles quan caigueren presoners del comte urgellenc. Els germans Ramon i Gombau de Ribelles donaren a l'orde templar, el 1208, les possessions que tenien a La Fuliola.

Entre els cavallers que serviren el rei Jaume I en la conquesta de València, hi ha Ramon de Ribelles i el 1242 Berenguer Ramon de Ribelles figurà entre els signants de la devolució de Balaguer al comtat d'Urgell, feta pel «Conqueridor» a benefici del comte Ponç I; fou un dels nobles que prestaren homenatge a l'infant Pere com a primogènit de Catalunya, a les Corts del 1251.

Ponç de Ribelles és consignat pel cronista Bernat Desclot, entre els barons que el 1280 s'ajustaren a Balaguer contra el rei Pere «el Gran», i després de la rendició d'aquesta vila —el juliol del 1280— passà una anyada de captiveri a Lleida abans d'ésser perdonat. Ponç de Ribelles es reconcilià amb el rei Pere i el 1282 l'acompanyava a l'exploració a Barbaria i Sicília amb serveis rellevants. Altrament, fou un dels quaranta cavallers que garantiren els compromisos del monarca en ocasió del desafiament d'aquest amb Carles d'Anjou i el 1286, va assistir, a Santes Creus, als memorables funerals del rei Pere «el Gran», presidits per Alfons «el Franc».

El llinatge Ribelles va proporcionar aleshores individus a l'orde hospitaler: el 1275, Arnau de Ribelles era comanador de la casa de l'Hospital de Lleida mentre que Ramon de Ribelles resta documentat com castellà d'Amposta en els períodes 1276-1282 i 1298-1301. El 1295, Ramon de Ribelles, junt amb el mestre templar Berenguer de Cardona, fou encarregat de conduir a Castella la infanta castellana Isabel, per haver-se trencat el

Cos del castell amb els merlets defensius exteriors i interiors.

compromís matrimonial que ella tenia amb Jaume II. Tres anys després, el mateix Ribelles signava, al castell d'Argelers, com a testimoni dels acords entre el seu rei i Jaume II de Mallorca.

Bernat Ramon de Ribelles es posà al servei de Frederic III de Sicília; fou requerit a deixar-lo, per Jaume II, quan aquest rei, en virtut del tractat d'Anagni —el 1295—, hagué de considerar-se en guerra amb el seu germà de Sicília. Però, Bernat Ramon de Ribelles no féu cas del requeriment i això li costà la confiscació dels béns que tenia a Catalunya. Frederic III li atorgà el títol de comte de Garsiliato. El 1299, a l'adversa batalla naval de Cap Orlando, Ribelles menava les forces que lluitaven a popa de la nau capitana de Sicília. Escau de recordar que en aquest enfrontament bèl·lic: «Els estendards en els dos camps bel·ligerants —exceptuades algunes flors de lis i les claus de Sant Pere— lluien les barres catalanes, soles o enllaçades a les àguiles de Suàbia i els crits amb què molts combatents combatien eren els mateixos i en la mateixa llengua catalana».

A l'expedició feta a Sardenya (1337) hi hagué tres Ribelles expedicionaris: Amorós, Bernat Ramon i Ramon, i en el Llibre del Repartiment de l'illa de Sardenya, el cavaller Gombau de Ribelles hi és inscrit, el 1355, com a senyor feudal de «Villa Bionis».

Prosseguint amb el llinatge, un Ramon de Ribelles serví en la guerra del «Cerimoniós» contra Castella i, el 1363, formà part dels copiosos reforços catalans introduïts a Aragó

després de la caiguda de Carinyena i un Ponç de Ribelles anà a Sicília, el 1392, com a capità de galeres, per reforçar-hi la gran expedició catalana que dirigien l'infant Martí (el futur rei l'«Humà») i el fill d'aquest, Martí «el Jove», rei consort de Sicília.

El convent de Santa Clara, de Balaguer, tenia el senyoriu de Ribelles el 23 de juliol del 1404. Així fou com l'abadessa donà ordres, per mitjà del seu procurador Bernat, porter del comte d'Urgell, al batlle de Ribelles, Ponç Cesquelans, d'empresonar Pere de Miravall i altres, acusats d'haver incorregut en la pena de diferents mandats, bans i baralles. L'abadessa fa constar que com a senyora de Ribelles tenia el dret d'imposar el càstig de 500 florins d'or. El convent de clarisses de Balaguer devia quedar fet malbé en el setge del 1413.

El títol de baró de Ribelles, des del 1879 fins ben entrat el segle present, va pertànyer a Josep M. de Bofarull i d'Olzinelles. L'actual titular resideix, d'ordinari, a Palma de Mallorca i és Pere Llabrés de Bofarull, persona que sent veritable amor per aquest castell, el qual té confiat a una família masovera, que, amablement, accedeix a mostrar el casali al visitador interessat.

Nota: escrit extret del Volum VI de l'obra sobre els *Castells Catalans* publicada per l'editor Rafael Dalmau l'any 1979.

Jordi Gironès i Vilardebò
abril de 2009